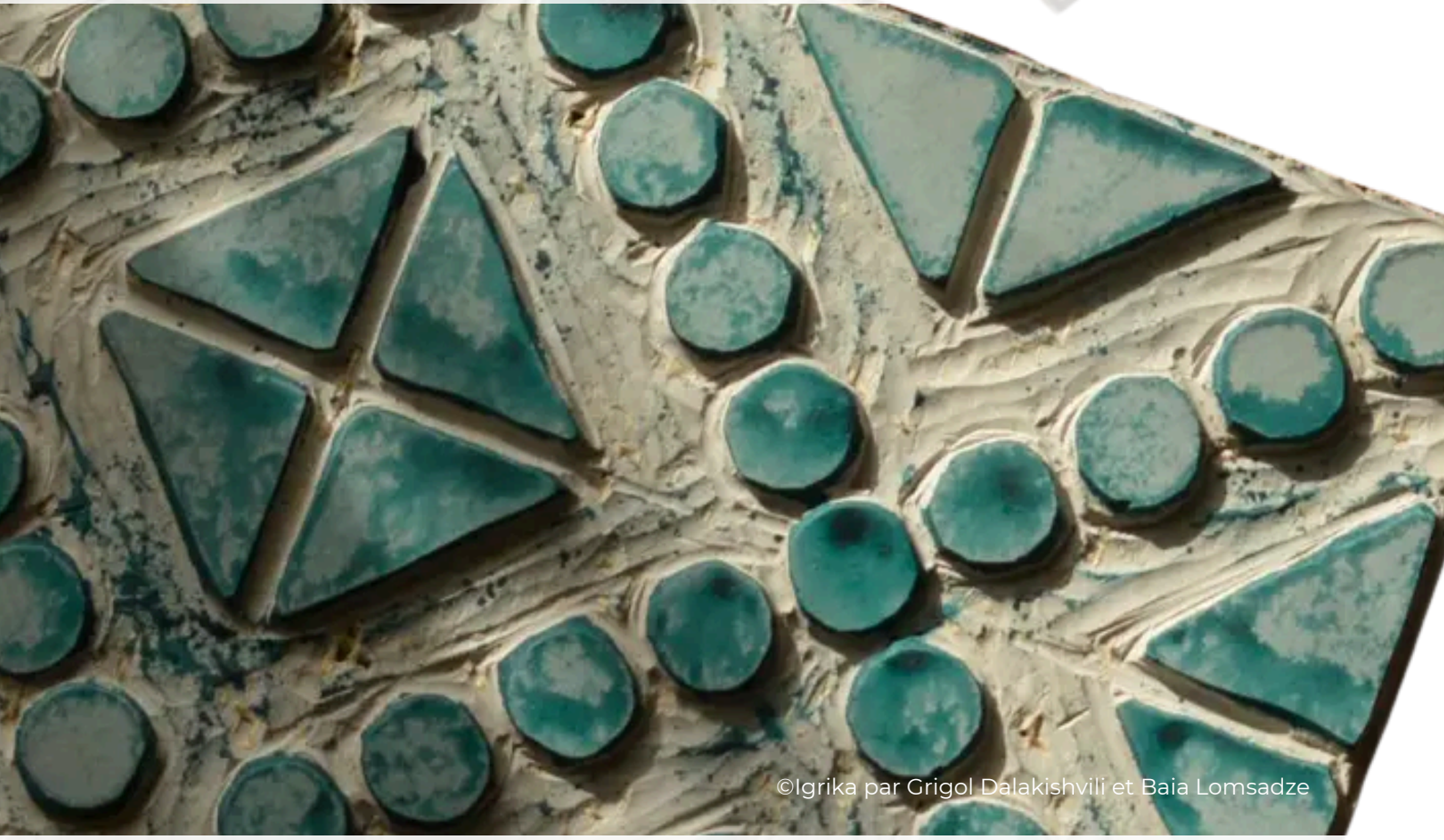

BUILDING BRIDGES, BUILDING SKILLS

BRICKS - Building Bridges, Building Skills: Améliorer l'éducation artisanale non formelle pour une transmission culturelle durable

ეროვნული ანგარიში, ქვეყანა: საქართველო

©Igrika par Grigol Dalakishvili et Baia Lomsadze

Co-funded by the European Union

artex Centro per l'Artigianato Artistico e Tradizionale della Toscana

Georgian Arts & Culture Center GACC

National Museum in Gdańsk

Mad'in Europe

Building Bridges, Building Skills

BRICKS - „მხატვრული რეწვის სფეროში არაფორმალური განათლების ხელშეწყობა კულტურული ტრადიციების მდგრადი გადაცემისთვის

ანგარიში

ქვეყანა: საქართველო

Co-funded by the European Union

artex Centro per l'Artigianato Artistico e Tradizionale della Toscana

GACC

National Museum in Gdańsk

Mad'in Europe

Co-funded by the European Union Grant agreement n. KA220-ADU-E61A293C REFERENCE DU DOSSIER 24PCA0020

შესავალი 1

პროექტი BRICKS-ი და მისი ევროპული მიდგომა 2

დასაბუთება და საჭიროებები 2

ანგარიშის მიზნები 2

პარტნიორები 2

მეთოდოლოგია 6

1. სამაგიდო კვლევა 6

2. გამოკითხვა 6

მხატვრული რეწვის სფეროში არაფორმალური განათლების არსებული მდგომარეობა საქართველოში 8

1. არაფორმალური განათლების სამართლებრივი და პოლიტიკის ჩარჩოები 8

2. მხატვრულ რეწვაში არაფორმალური განათლების გზები და მხარდაჭერის მექანიზმები 10

3. წარმატებული პრაქტიკის მაგალითები არაფორმალური განათლების სფეროში 11

4. კავშირი ფორმალურ და არაფორმალურ განათლებას შორის 14

5. ხელოსნური განათლების პოლიტიკის მართვა 15

6. კვლევა და მონიტორინგი მხატვრული რეწვის უნარების გადაცემის სფეროში 16

საქართველოში ჩატარებული გამოკითხვის შედეგები 18

1. გამოკითხვის მეთოდოლოგიური ჩარჩო 18

2. კვლევის მასშტაბი და საკვლევი ნიმუშის შემადგენლობა 19

3. არაფორმალური განათლების მომწოდებელთა პროფილი 19

4. მსმენელთა გამოკითხვის მოკლე ანალიზი 22

5. გამოკითხვის შედეგების ზოგადი შეფასება 23

რეკომენდაციები 25

ტერმინოლოგიური ლექსიკონი 27

გამოყენებული წყაროები 28

Co-funded by the European Union

Co-funded by the European Union Grant agreement n. KA220-ADU-E61A293C REFERENCE DU DOSSIER 24PCA0020

შესავალი

წინამდებარე დოკუმენტი წარმოადგენს პროექტის BRICKSი – „მხატვრული რეწვის სფეროში არაფორმალური განათლების ხელშეწყობა კულტურული ტრადიციების მდგრადი გადაცემისთვის“ – ფარგლებში საქართველოში ჩატარებული კვლევის ეროვნულ ანგარიშს.

BRICKS-ი ხორციელდება ევროკავშირის ERASMUS+ 2024 პროგრამის (KA220-ADU – თანამშრომლობა ზრდასრულთა განათლების სფეროში) მხარდაჭერით. პროექტის მიზანია ევროპის მასშტაბით ხელი შეუწყოს მხატვრული და ტრადიციული რეწვის სფეროში ზრდასრულთა არაფორმალური განათლების ხილვადობის, ხარისხისა და აღიარების გაძლიერებას.

არაფორმალური განათლება მნიშვნელოვან როლს ასრულებს ტრადიციული ცოდნის შენარჩუნებაში, პროფესიული განვითარების ხელშეწყობასა და უნარების მომავალი თაობებისთვის გადაცემაში. მიუხედავად ამისა, ეს სფერო ჯერ კიდევ არასაკმარისად არის სტრუქტურირებული და აღიარებული ეროვნული განათლების სისტემების ფარგლებში. კოორდინირებული კვლევისა და ქვეყნების შედარებითი ანალიზის საფუძველზე BRICKS-ი მიზნად ისახავს ამ ხარვეზის აღმოფხვრას და ოსტატებზე, პედაგოგებსა და შესაბამის ორგანიზაციებზე მორგებული თანმიმდევრული და ხელმისაწვდომი არაფორმალური საგანმანათლებლო ეკოსისტემის განვითარების ხელშეწყობას.

წინამდებარე ეროვნული ანგარიში წარმოადგენს უფრო ფართო შედარებითი კვლევის ნაწილს, რომელიც განხორციელდა ბელგიაში, პოლონეთში, საქართველოში და იტალიაში. ანგარიში ასახავს მხატვრული რეწვის სფეროში საქართველოში არაფორმალური განათლების სისტემის ძირითად მახასიათებლებს, მიმოიხილავს სწავლებისა და კვალიფიკაციის აღიარების მოქმედ მოდელებს, და ოსტატების, ტრენერებისა და სხვა პროფესიონალების გამოკითხვის საშუალებით მიღებულ შეფასებების და მოსაზრებების საფუძველზე აანალიზებს სფეროში არსებულ გამოწვევებს.

Co-funded by the European Union Grant agreement n. KA220-ADU-E61A293C REFERENCE DU DOSSIER 24PCA0020

პროექტი BRICKS-ი და მისი ევროპული მიდგომა

დასაბუთება და საჭიროებები

წინამდებარე ეროვნული ანგარიშის მიზანია მხატვრული რეწვის სფეროში ზრდასრულთა არაფორმალური განათლების საქართველოში არსებული მდგომარეობის დოკუმენტირება. ანგარიში უზრუნველყოფს მოქმედი სასწავლო გზების, სამართლებრივი და პოლიტიკის ჩარჩოს, კომპეტენციების აღიარების მექანიზმების, არსებული გამოწვევებისა და წარმატებული პრაქტიკის ერთიან მიმოხილვას, რომელიც გამდიდრებულია ხელოსნების, ტრენერებისა და სტუდენტების უშუალო გამოცდილებით.

ანგარიში წარმოადგენს ბელგიაში, პოლონეთში, საქართველოში და იტალიაში ჩატარებული შედარებითი კვლევის ნაწილს და ქმნის პარტნიორ ქვეყნებში არაფორმალური განათლების არსებული მდგომარეობის აღწერის მტკიცებულებებზე დაფუძნებულ საფუძველს.

ანგარიშის მიზნები

პარტნიორ ქვეყნებში მხატვრული რეწვის სფეროში ზრდასრულთა არაფორმალური განათლების არსებული მოდელებისა და გამოწვევების შესწავლა;
პარტნიორი ორგანიზაციების, ოსტატებისა და ტრენერების მხარდაჭერა, არაფორმალური განათლების შესაძლებლობების, ხარისხის და ხელმისაწვდომობის ამაღლების მიზნით;
BRICKS-ის პროექტის შედეგების ფართო გავრცელება და მათი გავლენის გაზრდა ეროვნულ და ევროპულ დონეზე.
კვლევის შედეგად პროექტმა უზრუნველყო:
- ოთხ პარტნიორ ქვეყანაში ზრდასრულთა არაფორმალური განათლების არსებული მდგომარეობის ერთიანი ანალიზი;
- პარტნიორი ორგანიზაციებისა და არაფორმალურ განათლებაში ჩართული ერთეულების ცოდნის გაღრმავება არსებული მოდელებისა და განვითარების შესაძლებლობების შესახებ;
- არაფორმალური განათლების მნიშვნელობისა და ღირებულების შესახებ ცნობიერების ამაღლება ეროვნულ და ევროპულ დონეზე.

ანგარიშში გამოყენებული ტერმინები — ხელოსნობა, მხატვრული რეწვა, ტრადიციული და მემკვიდრეობითი რეწვა, ხალხური ხელოვნება, გამოყენებითი ხელოვნება და ტრადიციული ცოდნა — შეესაბამება BRICKS პროექტის ტერმინოლოგიურ ლექსიკონს.

პარტნიორები

BRICKS პროექტის ახორციელებს კოსორციუმი, რომლის პარტნიორებიც მჭიდრო კავშირში არიან მხატვრული რეწვისა და კულტურული მემკვიდრეობის სექტორთან და აერთიანებენ ურთიერთშემავსებელ გამოცდილებას სწავლების, ადვოკატირების, კულტურული მემკვიდრეობის დაცვისა და ინოვაციების მიმართულებით.

Co-funded by the European Union Grant agreement n. KA220-ADU-E61A293C REFERENCE DU DOSSIER 24PCA0020

ბელგიის, საქართველოს, პოლონეთისა და იტალიის პარტნიორობა ასახავს გეოგრაფიულ მრავალფეროვნებას და ამავე დროს კარგად ერგება პროექტის მიზანს უპასუხოს არაფორმალური განათლების გზაზე გამოვლენილ ძირითად გამოწვევებს: უნარების გადაცემას, აღიარების ნაკლებობას, შეზღუდულ დაფინანსებას და თაობათა განახლებას.

პროექტს ხელმძღვანელობს Mad'in Europe (MIE, ბელგია), რომელიც ასრულებს საკოორდინაციო და სტრატეგიულ ფუნქციას.

ორგანიზაცია დაფუძნდა ბრიუსელში 2013 წელს და ევროპულ დონეზე პოზიციონირდება როგორც ორგანიზაცია ორიენტირებული მემკვიდრეობასთან დაკავშირებული პროფესიების, მათ შორის ტრადიციული რეწვის, მხატვრული რეწვის, სამშენებლო ხელობების, კონსერვაცია-რესტავრაციის, ხილვადობისა და აღიარების გაძლიერებაზე. მისი მისიაა წარმოაჩინოს ამ პროფესიების წვლილი სამუშაო ადგილების შექმნაში, მდგრად განვითარებაში და მათი პოტენციალი ევროპული მწვანე შეთანხმების (European Green Deal) მიზნების მიღწევაში.

MIE განსაკუთრებულ ყურადღებას უთმობს უნარების ახალი თაობებისთვის გადაცემას და მხარს უჭერს მხატვრული რეწვის არა როგორც მარგინალური საქმიანობის, არამედ მაღალი პროფესიული სტანდარტის სექტორის აღქმის დამკვიდრებას.

ეს მიდგომა პირდაპირ პასუხობს კვლევის ფარგლებში გამოვლენილ გამოწვევებს — განსაკუთრებით დაბალ ხილვადობას, ინსტიტუციური აღიარების შეზღუდულობას და მხატვრული რეწვის თანამედროვე სოციალურ-ეკონომიკურ დისკუსიებში ხელახალი პოზიციონირების საჭიროებას.

პროექტი ასევე ეფუძნება ხელოვნების საერთაშორისო ცენტრის (GACC, საქართველო) გამოცდილებას — ორგანიზაციას, რომელსაც კულტურული მემკვიდრეობის, შემოქმედებითი ინდუსტრიებისა და საერთაშორისო თანამშრომლობის სფეროში 25 წელზე მეტი გამოცდილება აქვს. GACC მუშაობს გარემოში, სადაც ტრადიციული მხატვრული რეწვა ღრმად არის დაკავშირებული კულტურულ იდენტობასთან, თუმცა ეკონომიკური ზეწოლის, მიგრაციისა და შეზღუდული ინსტიტუციური მხარდაჭერის გამო მზარდი რისკების წინაშე დგას.

როგორც UNESCO-ს არამატერიალური კულტურული მემკვიდრეობის კონვენციასთან აკრედიტებული არასამთავრობო ორგანიზაცია, მხატვრული რეწვის ევროპული ალიანსის წევრი და ევროპა ნოსტრას ოფიციალური წარმომადგენელი საქართველოში, GACC მნიშვნელოვან როლს ასრულებს საქართველოს კულტურული მემკვიდრეობის დაცვის, პოპულარიზაციის და მდგრადი გამოყენების სფეროში.

მისი საქმიანობა მოიცავს:

- საგანმანათლებლო პროგრამებს;
- კულტურული მეწარმეობის მხარდაჭერას;
- საერთაშორისო ქსელების განვითარებას.

ამ საქმიანობების მიზანია მხატვრული რეწვის სექტორების ეკონომიკური სიცოცხლისუნარიანობისა და მდგრადობის გაძლიერება.

Co-funded by the European Union Grant agreement n. KA220-ADU-E61A293C REFERENCE DU DOSSIER 24PCA0020

GACC-ის საქმიანობა ეხმიანება BRICKS პროექტში გამოვლენილ მრავალ სტრუქტურულ გამოწვევას — განსაკუთრებით საფრთხის ქვეშ მყოფი უნარების დაცვის აუცილებლობას და ახალი თაობებისთვის მდგრადი განვითარების გზების შექმნას.

გდანსკის ეროვნული მუზეუმი (პოლონეთი) უზრუნველყოფს მხატვრული რეწვის განათლების კავშირს სამუზეუმო პრაქტიკასთან, მემკვიდრეობის დაცვას და საზოგადოების ჩართულობასთან.

როგორც პოლონეთის ერთ-ერთი უძველესი მუზეუმი და კულტურისა და ეროვნული მემკვიდრეობის სამინისტროს ეროვნული კულტურული ინსტიტუცია, იგი მნიშვნელოვან როლს ასრულებს მხატვრული და კულტურული ცოდნის შეგროვებაში, კონსერვაციასა და გავრცელებაში.

მისი საქმიანობა მოიცავს არა მხოლოდ პოლონურ და ევროპულ ხელოვნებას, არამედ ეთნოგრაფიულ და ინტერკულტურულ მემკვიდრეობასაც, რაც მას მატერიალური კულტურის ინტერპრეტაციის და გადაცემის მნიშვნელოვან როლს ანიჭებს.

საგანმანათლებლო ღონისძიებებია, გამოფენებისა და კვლევების მეშვეობით მუზეუმი ხელს უწყობს მხატვრული რეწვისა და მემკვიდრეობის შესახებ საზოგადოების ცნობიერების ამაღლებას და აძლიერებს კავშირს არაფორმალურ განათლებასა და ფართო კულტურულ ეკოსისტემებს შორის.

მისი მონაწილეობა BRICKS პროექტში უზრუნველყოფს ინსტიტუციური ცოდნისა და მემკვიდრეობაზე დაფუძნებული ხედვების ინტეგრაციას და ავსებს პრაქტიკაზე ორიენტირებულ მიდგომებს.

Artex – ტოსკანის მხატვრული და ტრადიციული რეწვის ცენტრი (იტალია)

Artex-ს მხატვრული რეწვის სექტორის მხარდაჭერისა და განვითარების მიმართულებით 30 წელზე მეტი გამოცდილება აქვს. ორგანიზაცია შეიქმნა მხატვრული რეწვის ორი ძირითადი იტალიური ასოციაციის — Confartigianato-სა და CNA-ს ინიციატივით და დღეს წარმოადგენს მნიშვნელოვან სუბიექტს მხატვრული და ტრადიციული რეწვის მიმართულებით როგორც რეგიონულ, ისე საერთაშორისო დონეზე.

Artex მჭიდროდ თანამშრომლობს საჯარო ინსტიტუციებთან, მათ შორის:

- ტოსკანის რეგიონთან;
- ფლორენციის მუნიციპალიტეტთან.

მისი საქმიანობის ძირითადი მიმართულებებია:

- მხატვრული რეწვის პოპულარიზაცია;
- კონკურენტუნარიანობის ზრდა;
- ინოვაციების ხელშეწყობა — განსაკუთრებით ციფრული ტექნოლოგიებისა და მდგრადი პრაქტიკების ინტეგრაციის გზით.

Artex-ის როლი განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია იმ გარემოში, სადაც მხატვრული რეწვა ეკონომიკურად მნიშვნელოვანი და კულტურაში ღრმად ინტეგრირებული სფეროა, თუმცა მზარდ კონკურენციასა და თაობათა ცვლილებასთან დაკავშირებული გამოწვევების წინაშე დგას. ტრენინგების, ბიზნესის მხარდაჭერისა და პოლიტიკურ პროცესებში ჩართულობის კომბინაციით Artex ქმნის ხიდს ტრადიციულ ცოდნასა და თანამედროვე ბაზრის მოთხოვნებს შორის.

ყველა პარტნიორ ქვეყანაში მკაფიოდ ჩანს ერთი საერთო ელემენტი: პარტნიორები არ არიან სექტორის გარე დამკვირვებლები — ისინი თავად არიან ამ სფეროს აქტიური მონაწილეები და უშუალოდ მუშაობენ ოსტატებთან, მკვლევარებთან, ინსტიტუციებთან და ადგილობრივ თემებთან. ეს უზრუნველყოფს პრაქტიკაზე დაფუძნებულ და გამოცდილებაზე ორიენტირებულ ხედვას, რაც პროექტს საშუალებას აძლევს უპასუხოს რეალურ გამოწვევებს და შეიმუშაოს პრაქტიკულად გამოსადეგი გადაწყვეტილებები.

კონსორციუმის მთავარი ძალა სწორედ ადგილობრივი ჩართულობისა და ტრანსნაციონალური ხედვის ამ კომბინაციაშია. თითოეულ პარტნიორს შემოაქვს საკუთარი სპეციფიკური გამოცდილება — დაწყებული ევროპული ადვოკატირებით (ბელგია), კულტურული მემკვიდრეობის დაცვითა და საერთაშორისო თანამშრომლობით (საქართველო), ინსტიტუციური და კულტურული მემკვიდრეობითობით (პოლონეთი), დასრულებული ინოვაციებითა და სექტორის განვითარებით (იტალია). პროექტის ჩარჩო კი ქმნის შედარების, გამოცდილების გაზიარებისა და ურთიერთსწავლის შესაძლებლობას.

შედეგად, პარტნიორები ასრულებენ ხიდის ფუნქციას ცოდნასა და პრაქტიკას შორის — აკავშირებენ მემკვიდრეობასა და ინოვაციას, ადგილობრივ რეალობასა და ევროპულ სტრატეგიებს, ინდივიდუალურ სასწავლო გამოცდილებასა და სისტემური განვითარების საჭიროებებს.

ამ თანამშრომლობითი მიდგომისა და სფეროში დაგროვილი პრაქტიკული გამოცდილების მეშვეობით კონსორციუმი ხელს უწყობს მხატვრული რეწვის სფეროში არაფორმალური განათლების ახლებულ პოზიციონირებას, რომელიც წარმოაჩენს მას როგორც სტრატეგიულ მიმართულებას, რომელსაც შეუძლია ხელი შეუწყოს უნარების განვითარებას, მდგრად ტრანსფორმაციებსა და კულტურული მემკვიდრეობის დაცვას თანამედროვე ევროპაში.

Co-funded by the European Union Grant agreement n. KA220-ADU-E61A293C REFERENCE DU DOSSIER 24PCA0020

მეთოდოლოგია

წინამდებარე ანგარიშში წარმოდგენილი ეროვნული მიგნებები ეფუძნება კვლევის ორეტაპიან მეთოდოლოგიას, რომელიც BRICKS პროექტის ყველა პარტნიორმა ერთიანი კვლევითი ჩარჩოს გამოყენებით განახორციელა. აღნიშნულმა მიდგომამ უზრუნველყო ბელგიაში, პოლონეთში, საქართველოში და იტალიაში ჩატარებული კვლევის შედეგების შედარებადობა.

1. სამაგიდო კვლევა

პროექტის თითოეულმა პარტნიორმა განახორციელა სტრუქტურირებული დესკ-კვლევა, რომელიც ეფუძნებოდა კონსორციუმის მიერ შემუშავებულ ერთიან კვლევით შაბლონს. კვლევის ფარგლებში გაანალიზდა:

- არაფორმალური ზრდასრულთა განათლების სამართლებრივი და პოლიტიკის ჩარჩოები;
- ტრადიციული და მემკვიდრეობითი რეწვის სფეროში არსებული სასწავლო გზები;
- სწავლის შედეგების აღიარებისა და სერტიფიცირების მექანიზმები;
- არაფორმალური განათლების სფეროში მოქმედი საჯარო, კერძო და სამოქალაქო ორგანიზაციების როლი;
- წარმატებული პრაქტიკის მაგალითები და ფორმალურ და არაფორმალურ განათლებას შორის არსებული კავშირები.

კვლევის წყაროებს წარმოადგენდა ეროვნული კანონმდებლობა, სახელმწიფო და რეგიონული პოლიტიკის დოკუმენტები, სექტორული კვლევები, აკადემიური ლიტერატურა, ასევე საჯაროდ ხელმისაწვდომი ინფორმაცია კულტურული მემკვიდრეობისა და მხატვრული რეწვის სფეროში მოქმედი ორგანიზაციებისა და ინსტიტუტების შესახებ.

2. გამოკითხვა

სამაგიდო კვლევის პარალელურად, BRICKS-ის პარტნიორებმა ერთობლივად შეიმუშავეს კითხვარი, რომლის მიზანი იყო უშუალოდ არაფორმალური განათლების პროცესში ჩართული მხარეების გამოცდილებისა და მოსაზრებების შესწავლა.

გამოკითხვაში მონაწილეობდნენ:

- ორგანიზაციები და ინდივიდუალური ოსტატები, რომლებიც ახორციელებენ არაფორმალურ სწავლებას მხატვრული რეწვის სფეროში;
- პირები, რომლებიც მონაწილეობენ არაფორმალურ სასწავლო პროგრამებში.

კითხვარი პარტნიორმა ორგანიზაციებმა ქვეყნის მასშტაბით გაავრცელეს პროფესიული ქსელების, ასოციაციების, სასწავლო ცენტრებისა და ონლაინ პლატფორმების მეშვეობით.

Co-funded by the European Union Grant agreement n. KA220-ADU-E61A293C REFERENCE DU DOSSIER 24PCA0020

ყველა პასუხი ცენტრალიზებულად შეაგროვა არტექსმა (Artex S.Cons.R.L.), მონაცემთა დაცვის ზოგადი რეგულაციის (GDPR) მოთხოვნებისა და BRICKS პროექტის მონაცემთა მართვის გეგმის სრული დაცვით.

გამოკითხვა მიზნად ისახავდა ინფორმაციის მოპოვებას შემდეგ საკითხებზე:

- არსებული სასწავლო პრაქტიკა;
- მონაწილეთა მოტივაცია;
- სწავლების პროცესში არსებული ბარიერები;
- საჭირო უნარები და კომპეტენციები;
- მონაწილეთა მოლოდინები არაფორმალური განათლების აღიარებისა და სერტიფიცირების სისტემებთან დაკავშირებით.

მხატვრული რეწვის სფეროში არაფორმალური განათლების არსებული მდგომარეობა საქართველოში

1. არაფორმალური განათლების სამართლებრივი და პოლიტიკის ჩარჩოები

საქართველოში არაფორმალური განათლება ძირითადად პროფესიული განათლების საკანონმდებლო ჩარჩოს ფარგლებში განისაზღვრება. საქართველოს კანონი „პროფესიული განათლების შესახებ“ არაფორმალურ განათლებას განსაზღვრავს, როგორც მთელი სიცოცხლის განმავლობაში სწავლის სისტემის შემადგენელ ნაწილს, რომელიც გულისხმობს ცოდნის, უნარების, პასუხისმგებლობისა და ავტონომიის შეძენას ფორმალური განათლების სისტემის ფარგლებს გარეთ.

აღნიშნული განმარტება სრულად შეესაბამება მთელი სიცოცხლის განმავლობაში სწავლის ევროპულ მიდგომებს და აღიარებს არაფორმალურ განათლებას, როგორც უნარების განვითარების მნიშვნელოვან მექანიზმს, განსაკუთრებით ზრდასრულებისა და იმ პირებისთვის, რომლებიც ფორმალური განათლების სისტემის მიღმა იმყოფებიან.

კანონი ასევე ადგენს წინასწარ მიღებული სწავლის შედეგების აღიარების მექანიზმს, რომელიც შესაძლებლობას აძლევს მოქალაქეებს, დაადასტურონ არაფორმალური გზით მიღებული ცოდნა და კომპეტენციები.

საქართველოში არაფორმალური განათლება ეროვნულ დონეზე რეგულირდება. ძირითადი სამართლებრივი და პოლიტიკის დოკუმენტებია:

1. საქართველოს კანონი „პროფესიული განათლების შესახებ“ — პროფესიული და არაფორმალური განათლების ძირითადი საკანონმდებლო საფუძველი, რომელიც განსაზღვრავს არაფორმალური განათლების ცნებას, ადგენს სწავლის შედეგების აღიარების სისტემას და აკავშირებს არაფორმალურ განათლებას კვალიფიკაციების ეროვნულ ჩარჩოსთან.

2. პროფესიული განათლების სტრატეგია 2024–2030 — ეროვნული სტრატეგიული დოკუმენტი, რომელიც განსაკუთრებულ ყურადღებას უთმობს:

- მთელი სიცოცხლის განმავლობაში სწავლის განვითარებას;
- არაფორმალური განათლების შესაძლებლობების გაფართოებას;
- ზრდასრული მოსახლეობის კვალიფიკაციის ამაღლებასა და გადამზადებას;
- არაფორმალური განათლების აღიარებას, როგორც ფორმალური განათლების მნიშვნელოვან შემავსებელ მექანიზმს.

3. საქართველოს კანონი „განათლების ხარისხის განვითარების შესახებ“, რომელიც განსაზღვრავს კვალიფიკაციების ეროვნული ჩარჩოს სტრუქტურას, მართვის მექანიზმებს, ასევე არაფორმალური განათლების აღიარებისა და კვალიფიკაციების რეესტრის ფუნქციონირების წესებს.

Co-funded by the European Union Grant agreement n. KA220-ADU-E61A293C REFERENCE DU DOSSIER 24PCA0020

4. საქართველოს განათლების მინისტრის ბრძანება №188/ნ, რომელიც არეგულირებს არაფორმალური განათლების გზით მიღებული სწავლის შედეგების აღიარების პროცედურებს, შეფასებისა და სერტიფიცირების მექანიზმებს.

5. საქართველოს მთავრობის №459 დადგენილება, რომელიც განსაზღვრავს არაფორმალური განათლების აღიარების უფლების მოპოვების პირობებს, ადმინისტრაციულ პროცედურებსა და შესაბამის საფასურს.

6. საქართველოს კვალიფიკაციების ეროვნული ჩარჩო, რომელიც უზრუნველყოფს ფორმალური და არაფორმალური სწავლების შედეგების ურთიერთკავშირს და ქმნის არაფორმალური განათლების შედეგების აღიარების გზით ფორმალურ სისტემაში ინტეგრაციის საფუძველს.

ყველა ზემოაღნიშნული სამართლებრივი აქტი და პოლიტიკის დოკუმენტი მოქმედებს ეროვნულ დონეზე. საქართველოში ამჟამად არ არსებობს:

- რეგიონული პოლიტიკის სპეციალური დოკუმენტები;
- ადგილობრივი თვითმმართველობების მარეგულირებელი ჩარჩოები;
- სპეციალური სექტორული პოლიტიკა მხატვრული რეწვის სფეროში.

არსებული სამართლებრივი ბაზა ცხადყოფს, რომ საქართველოში არაფორმალური განათლების განსაზღვრისა და აღიარების მკაფიო საფუძველი არსებობს და იგი ევროპული პრინციპების შესაბამისად არის ჩამოყალიბებული.

ამასთანავე, როგორც აღნიშნულია პროფესიული განათლების სტრატეგიაში (2024–2030), პრაქტიკაში არაფორმალური განათლების აღიარების მექანიზმები ჯერ კიდევ შეზღუდულად გამოიყენება. დღეისათვის მხოლოდ რამდენიმე უფლებამოსილი დაწესებულება ახორციელებს არაფორმალური განათლების შედეგების აღიარებას, რის გამოც აუცილებელია როგორც სისტემის გაფართოება, ისე საზოგადოების ინფორმირებულობის გაუმჯობესება.

ეს პრობლემა განსაკუთრებით თვალსაჩინოა მხატვრული და ტრადიციული რეწვის სექტორში, სადაც კომპეტენციების აღიარების მექანიზმებზე წვდომა კვლავ შეზღუდულია და ჯერ კიდევ არ არსებობს არაფორმალური განათლების განვითარების სპეციალიზებული სექტორული პოლიტიკა.

2. მხატვრულ რეწვაში არაფორმალური განათლების გზები და მხარდაჭერის მექანიზმები

საქართველოში მხატვრული რეწვის სფეროში არაფორმალური განათლება მნიშვნელოვან როლს ასრულებს ცოდნისა და პროფესიული უნარების გადაცემაში. ხშირ შემთხვევაში იგი არა მხოლოდ ავსებს ფორმალურ განათლებას, არამედ ცალკეულ მიმართულებებში მის ფუნქციასაც ითავსებს.

არსებული კვლევები ცხადყოფს, რომ საქართველოში ოსტატთა მნიშვნელოვანი ნაწილი პროფესიულ ცოდნას სწორედ არაფორმალური სწავლების გზით იძენს. 2012 და 2022 წლებში ჩატარებული სექტორული კვლევების მიხედვით, ხელოსნების 60%-ზე მეტმა პროფესიული უნარები არაფორმალური განათლების მეშვეობით შეიძინა, რაც კიდევ ერთხელ ადასტურებს ამ სისტემის პრაქტიკულ მნიშვნელობას, მიუხედავად იმისა, რომ იგი ინსტიტუციონალურად არასათანადოდ არის განვითარებული და მხარდაჭერილი.

საქართველოში არაფორმალური სწავლების ძირითადი ფორმებია:

- კერძო სახელოსნოებისა და სტუდიების მიერ ორგანიზებული პრაქტიკული კურსები, რომლებიც, როგორც წესი, ფასიანია და მოქნილი სასწავლო ფორმატით ხასიათდება;
- შეგირდობის სისტემა, რომელიც ძირითადად არაფორმალურ ურთიერთობაზე, პრაქტიკულ საქმიანობასა და მენტორობაზეა დაფუძნებული;
- სამუშაო ადგილზე სწავლება საწარმოებსა და მცირე ბიზნესებში;
- არასამთავრობო ორგანიზაციების მიერ დონორების მხარდაჭერით განხორციელებული მოკლევადიანი სასწავლო პროგრამები, რომლებიც უმეტეს შემთხვევაში უფასოა;
- მუზეუმებისა და კულტურული დაწესებულებების მიერ ორგანიზებული პრაქტიკული ვორქშოფები და კურსები;
- საქართველოს საპატრიარქოსა და სხვადასხვა სათემო თუ რელიგიური ორგანიზაციების საგანმანათლებლო ინიციატივები;
- მუნიციპალური სამხატვრო სკოლების საქმიანობა, რომელიც ძირითადად ბავშვებსა და ახალგაზრდებზეა ორიენტირებული;
- დამოუკიდებელად სწავლა, მათ შორის ონლაინ რესურსების, პროფესიული ლიტერატურისა და კოლეგების გამოცდილების გაზიარების გზით;
- თაობიდან თაობაზე ცოდნის და უნარების გადაცემა ოჯახში.

მიუხედავად მრავალფეროვნებისა, აღნიშნული სასწავლო ფორმები ერთმანეთისგან დამოუკიდებლად ფუნქციონირებს და არ ქმნის კოორდინირებულ ეროვნულ სისტემას.

საქართველოში დღეისათვის არ არსებობს სპეციალური ფინანსური ან სამართლებრივი მექანიზმები, რომლებიც მიზნობრივად უჭერს მხარს არაფორმალურ განათლებას მხატვრული რეწვის სფეროში.

კერძოდ, არ არსებობს:

- მიზნობრივი სახელმწიფო საგრანტო პროგრამები არაფორმალური განათლებისთვის მხატვრულ რეწვაში;
- ვაუჩერული დაფინანსების სისტემა;
- საგადასახადო შეღავათები არაფორმალური სწავლების ორგანიზატორებისთვის;

- სახელმწიფო დაფინანსების მდგრადი მექანიზმები (გარდა რამდენიმე ცალკეული საჯარო ინიციატივისა).

შედეგად, არსებული პროგრამების უმრავლესობა დამოკიდებულია საერთაშორისო დონორების მხარდაჭერაზე, კერძო დაფინანსებასა ან მონაწილეთა მიერ გადახდილ საფასურზე, რაც მნიშვნელოვნად ზღუდავს მათ მდგრადობასა და ხელმისაწვდომობას.

3. წარმატებული პრაქტიკის მაგალითები არაფორმალური განათლების სფეროში

საქართველოში არაფორმალური განათლების სისტემა მხატვრული რეწვის სფეროში მრავალფეროვანია, თუმცა ფრაგმენტული. არსებული ინიციატივები შეიძლება რამდენიმე ძირითად კატეგორიად დაიყოს.

საჯარო დაწესებულებების მიერ განხორციელებული პროგრამები

- სახელმწიფო ან მუნიციპალური მხარდაჭერის მქონე ინიციატივები გამოირჩევა შედარებით მაღალი მდგრადობითა და მრავალწლიანი გამოცდილებით. სწავლება ხშირ შემთხვევაში უფასოა ან ხელმისაწვდომ ფასად ხორციელდება. ამ მიმართულებით განსაკუთრებით აღსანიშნავია:
- *საქართველოს ეროვნული მუზეუმის ღია ცის ქვეშ მუზეუმის საზაფხულო სკოლა*, რომელიც რეგულარულად ატარებს მოკლევადიან პრაქტიკულ კურსებს ტექსტილის, ხეზე კვეთისა და ლითონის მხატვრული დამუშავების მიმართულებით. პროგრამა განსაკუთრებულ ყურადღებას უთმობს საზოგადოებრივი ცნობიერების ამაღლებასა და ტრადიციული ხელოსნობის პოპულარიზაციას.
- ასევე მნიშვნელოვანია *გორის ხალხური რეწვის საგანმანათლებლო მინი-გალერეა*, რომელიც თავდაპირველად ევროკავშირის მხარდაჭერით არასამთავრობო ორგანიზაციისა და გორის მუნიციპალიტეტის ერთობლივი ინიციატივის ფარგლებში შეიქმნა. პროექტის დასრულების შემდეგ ცენტრის საქმიანობას სრულად უზრუნველყოფს გორის მუნიციპალიტეტის ტურიზმის სამსახური. მინი-გალერეა ატარებს სხვადასხვა პრაქტიკულ კურსს ბავშვებისა და ზრდასრულებისთვის და ხელს უწყობს ოსტატების, ტურიზმისა და ადგილობრივი კულტურული განვითარების ურთიერთდაკავშირს.

სამოქალაქო საზოგადოების ორგანიზაციების ინიციატივები

არასამთავრობო ორგანიზაციების მიერ განხორციელებული სასწავლო პროგრამები ძირითადად პროექტებზეა დაფუძნებული. მიუხედავად იმისა, რომ მათ მნიშვნელოვანი წვლილი შეაქვთ მხატვრული რეწვის ტრადიციების დაცვასა და ახალი აუდიტორიის მოზიდვაში, მათი უმრავლესობა მოკლევადიანი და ფინანსურად არამდგრადია.

საუკეთესო მაგალითებს შორის აღსანიშნავია:

- *ICOMOS საქართველოს მემკვიდრეობის რესურსცენტრი*, რომელიც ნორვეგიის საგარეო საქმეთა სამინისტროს მხარდაჭერით განხორციელებული კულტურული მემკვიდრეობის რეაბილიტაციის პროგრამის ფარგლებში შეიქმნა. ცენტრი ატარებს სპეციალიზებულ პრაქტიკულ კურსებს ტრადიციული სამშენებლო ტექნოლოგიების, დუღაბის, ხის კონსერვაციისა და სხვა ტრადიციული სამშენებლო ტექნოლოგიების მიმართულებით.
- მნიშვნელოვან როლს ასრულებს ასევე DVV International საქართველოს ზრდასრულთა განათლების ცენტრების ქსელი, რომელიც ყოველწლიურად დაახლოებით 12000 ბენეფიციარს სთავაზობს პროფესიულ და სათემო საგანმანათლებლო პროგრამებს, მათ შორის მოწყვლადი ჯგუფების წარმომადგენლებს.
- რეგიონული განვითარების წარმატებულ მაგალითად შეიძლება ჩაითვალოს *სტუდია მოზაიკა* ზუგდიდში, რომელიც სამეგრელო-ზემო სვანეთის რეგიონში წარმოადგენს ხელოსნტრაიდიული რეწვის, ინოვაციის, პროფესიული განვითარების და შემოქმედებითი ტურიზმის ერთ-ერთ მთავარ ცენტრს. სტუდია სთავაზობს პროფესიული ტრენინგების, მასტერკლასების, პრაქტიკული სამუშაო სივრცეების, საგამოფენო პავილიონებისა და შემოქმედებითი თანამშრომლობის შესაძლებლობებს და მნიშვნელოვანი როლს თამაშობას რეგიონის მხატვრული რექვის სექტორის განვითარებაში.

კერძო სექტორის მიერ განხორციელებული სასწავლო ინიციატივები

საქართველოში კერძო სექტორის ჩართულობა მხატვრული რეწვის სფეროში შედარებით ახალი მოვლენაა, თუმცა ბოლო წლებში იგი თანდათან უფრო მნიშვნელოვან როლს თამაშობს არაფორმალური განათლების განვითარებაში.

- ერთ-ერთი წარმატებული მაგალითია White Studio, რომელიც კერამიკული ნაწარმის ერთ-ერთი წამყვანი მწარმოებელია საქართველოში. კომპანია რეგულარულად ატარებს მასტერკლასებსა და პრაქტიკულ სამუშაო შეხვედრებს კერამიკის ხელოვნებით დაინტერესებული პირებისთვის. გარდა ამისა, იგი ახორციელებს შეგირდობის პროგრამებსა და სემესტრულ სასწავლო კურსებს საკუთარი აკადემიის ფარგლებში, რაც ხელს უწყობს კერამიკის სფეროში ახალი თაობის პროფესიონალების მომზადებას.
- კიდევ ერთი წარმატებული მაგალითია *ესტია-ხელნაკეთი ნივთები*, რომელიც 2014 წელს დაფუძნდა. სტუდია ქმნის ხელნაკეთ საყოფაცხოვრებო ნივთებს სხვადასხვა მხატვრული ტექნიკის გამოყენებით, თუმცა მისი ძირითადი მიმართულება კერამიკაა. ორგანიზაცია ბავშვებისა და ზრდასრულებისთვის ატარებს როგორც მოკლევადიან, ისე გრძელვადიან სასწავლო კურსებს კერამიკის, ფერწერის, დეკუპაჟის, თექის დამზადებისა და სხვა ტრადიციული ხელობების მიმართულებით. მისი მთავარი მიზანია ტრადიციული ტექნოლოგიების თანამედროვე მხატვრულ მიდგომებთან შერწყმა.
- სოციალურად პასუხისმგებელი ბიზნესის საინტერესო მაგალითს წარმოადგენს *კომპანია კასტა*, რომელიც საკუთარი სახსრებით აფინანსებს პროფესიული სწავლების ცენტრს. ცენტრი სპეციალიზებულია ხის მხატვრულ დამუშავებაზე, ქვის კვეთასა და ვიტრაჟის

ხელოვნებაზე და მსმენელებს გრძელვადიან პრაქტიკულ სასწავლო პროგრამებს სთავაზობს.

ტრადიციული რეწვის სფეროში **კერძო საგანმანათლებლო დაწესებულებების** განვითარება საქართველოსთვის ჯერ კიდევ ახალი მიმართულებაა.

- ამ მხრივ აღსანიშნავია *კეტარი აკადემია*, რომელიც შემოქმედებითი ინდუსტრიების მიმართულებით სპეციალიზებულ სასწავლო დაწესებულებას წარმოადგენს. აკადემია ახორციელებს როგორც მოკლევადიან კურსებს, ისე სახელმწიფოს მიერ აღიარებულ პროფესიულ პროგრამებს, რომლებიც თანამედროვე შრომის ბაზრის მოთხოვნებს პასუხობს. ბოლო პერიოდში სასწავლო პროგრამებს დაემატა ისეთი მიმართულებები, როგორიცაა:
- კერამიკის საფუძვლები, ბატიკის ტექნოლოგია, სახელოსნოების მართვა და ადმინისტრირება.

არაფორმალური განათლების მნიშვნელოვანი მიმართულებაა **საქართველოს საპატრიარქოს დაქვემდებარებაში მოქმედი სახელოსნოებისა და სამრევლო სკოლების ქსელი.** მისი საქმიანობის ძირითადი მიზანია საეკლესიო ხელოვნების ტრადიციების შენარჩუნება და განვითარება, მათ შორის: ოქროსა და აბრეშუმის ძაფით ქარგვა, ხატწერა, ლითონისა და ხის მხატვრული დამუშავება, მინანქრის ხელოვნება, ჯვრებისა და საეკლესიო ნივთების დამზადება. ამასთანავე, აღნიშნული სასწავლო ცენტრები ხელს უწყობენ ქართული ტრადიციული რეწვის სხვა მიმართულებების, მათ შორის ნაქარგობის, ტიხრული მინანქრისა და თექის დამზადების ტექნოლოგიების შენარჩუნებასაც.

ზემოთ წარმოდგენილი მაგალითები მხოლოდ მცირე ნაწილია იმ მრავალფეროვანი ინიციატივებისა, რომლებიც საქართველოში არაფორმალური განათლების სფეროში ხორციელდება და ნათლად ასახავს სწავლების განსხვავებულ მოდელებსა და ორგანიზაციულ ფორმებს.

4. კავშირი ფორმალურ და არაფორმალურ განათლებას შორის

საქართველოში მხატვრული რეწვის სფეროში არაფორმალური განათლება, უმეტეს შემთხვევაში, ფორმალური განათლების შემავსებელ ფუნქციას ასრულებს, თუმცა რიგ მიმართულებებში იგი ფორმალური განათლების ნაკლოვანებებსაც ავსებს.

ფორმალური პროფესიული განათლება მსმენელებს თეორიულ საფუძველს აძლევს, თუმცა ხშირად ვერ უზრუნველყოფს:

- პრაქტიკული სამუშაოს საკმარის მოცულობას ტრადიციული ტექნოლოგიების ათვისებისთვის;

- გამოცდილ ოსტატებთან მუშაობის შესაძლებლობას.

ამ ხარვეზებს არაფორმალური განათლება ავსებს:

- პრაქტიკულ უნარებზე დაფუძნებული სწავლებით;
- მოქნილი და მოკლევადიანი სასწავლო პროგრამებით;
- რეალურ საწარმოო და სახელოსნო გარემოში ოსტატებთან უშუალო ურთიერთობის სწავლებით.

იმ მიმართულებებში, სადაც პროფესიული საგანმანათლებლო პროგრამები შეზღუდულია ან მოძველებულ სასწავლო მოდელებს ეფუძნება, არაფორმალური განათლება პრაქტიკულად ცოდნისა და პროფესიული უნარების გადაცემის ძირითად მექანიზმს წარმოადგენს.

პროფესიული განათლების კანონმდებლობამ საქართველოში შექმნა სამართლებრივი საფუძველი არაფორმალური სწავლების შედეგად მიღებული ცოდნისა და კომპეტენციების აღიარებისთვის. შესაბამისი პროცედურები 2019 წელს ევროკავშირის რეკომენდაციების შესაბამისად განახლდა, რის შედეგადაც შესაძლებელი გახდა არაფორმალური განათლების გზით მიღებული სწავლის შედეგების აღიარება პროფესიული კვალიფიკაციების ეროვნული ჩარჩოს ყველა დონეზე.

აღიარების პროცესი ოთხ ძირითად ეტაპს მოიცავს:

- განაცხადის წარდგენა;
- მტკიცებულებებისა და მიღებული გამოცდილების დოკუმენტირება;
- კომპეტენციების შეფასება;
- კვალიფიკაციის ან მისი ნაწილის აღიარება და შესაბამისი სერტიფიკატის ან დიპლომის გაცემა.

პროცესი იწყება განმცხადებლის კონსულტაციით, რომლის ფარგლებშიც სპეციალურად მომზადებული კონსულტანტი ეხმარება კანდიდატს არაფორმალური სწავლების გზით მიღებული ცოდნისა და გამოცდილების იდენტიფიცირებასა და დოკუმენტირებაში.

შემდგომ ეტაპზე წარმოდგენილი მტკიცებულებები ფასდება პროფესიული განათლების სტანდარტებთან ან მოდულებთან შესაბამისობის მიხედვით.

შეფასების შედეგების საფუძველზე დაწესებულებას შეუძლია:

- ცნოს კონკრეტული სწავლის შედეგები;
- მიანიჭოს კვალიფიკაციის ნაწილი;
- ან მიანიჭოს სრული პროფესიული კვალიფიკაცია შესაბამისი დიპლომის ან სერტიფიკატის გაცემით.

აღნიშნული პროცედურის განხორციელება მხოლოდ იმ დაწესებულებებს შეუძლიათ, რომლებიც უფლებამოსილნი არიან განათლების ხარისხის განვითარების ეროვნული ცენტრის მიერ.

2023 წლის მონაცემებით საქართველოში მხოლოდ ცხრა პროფესიული საგანმანათლებლო დაწესებულება იყო უფლებამოსილი განეხორციელებინა აღნიშნული პროცედურა, მათ შორის მხოლოდ კოლეჯი „იბერია“ სთავაზობდა აღიარების შესაძლებლობას ტრადიციული რეწვის სფეროში, კერძოდ მხატვრული ხის დამუშავების მიმართულებით.

არაფორმალური განათლების აღიარების სისტემა მხატვრული რეწვის სფეროში კვლავ არაერთ გამოწვევას აწყდება.

მთავარ პრობლემებს შორის აღსანიშნავია:

- სექტორის წარმომადგენელთა დაბალი ინფორმირებულობა არსებული შესაძლებლობების შესახებ;
- აღიარების მომსახურების მიმწოდებელი დაწესებულებების მცირე რაოდენობა;
- კვალიფიკაციების შეზღუდული სპექტრი;
- ადმინისტრაციული პროცედურების სირთულე;
- მომსახურების შედარებით მაღალი ღირებულება (რომელიც, მოქმედი რეგულაციების მიხედვით, 500 ლარზე ნაკლები არ შეიძლება იყოს).

შედეგად, მიუხედავად იმისა, რომ ფორმალური და არაფორმალური განათლების ურთიერთდამაკავშირებელი სამართლებრივი საფუძველი საქართველოში უკვე არსებობს, ამ ორი სისტემის პრაქტიკული ინტეგრაცია კვლავ შეზღუდულია.

5. ხელოსნური განათლების პოლიტიკის მართვა

საქართველოში ამჟამად არ არსებობს პოლიტიკა, რომელიც კონკრეტულად მხატვრული რეწვის სფეროს განათლებას არეგულირებს. აღნიშნული სფერო მოიაზრება პროფესიული განათლებისა და მთელი სიცოცხლის განმავლობაში სწავლის ზოგადი პოლიტიკის ფარგლებში, რომელიც ეროვნულ დონეზე ყალიბდება. ამ მიმართულებით ძირითადი პასუხისმგებელი ინსტიტუციებია: საქართველოს განათლების, მეცნიერებისა და ახალგაზრდობის სამინისტრო; განათლების ხარისხის განვითარების ეროვნული ცენტრი (EQE); პროფესიული განათლების სისტემაში მოქმედი სხვა შესაბამისი უწყებები.

ამასთანავე, რეგიონული და ადგილობრივი თვითმმართველობების როლი საკმაოდ შეზღუდულია. მუნიციპალიტეტების მონაწილეობა უმეტესად ცალკეულ პროექტებსა და ინიციატივებზეა დაფუძნებული და არ წარმოადგენს გრძელვადიანი სტრატეგიული განვითარების ნაწილს.

მართვის არსებული მოდელი იწვევს რამდენიმე სისტემურ გამოწვევას:

- არ არსებობს მხატვრული რეწვის განათლების განვითარების ერთიანი ეროვნული სტრატეგია;
- არასაკმარისია კოორდინაცია განათლების, კულტურისა და შრომის ბაზრის პოლიტიკის განმახორციელებელ უწყებებს შორის;
- სექტორის განვითარება დიდწილად დამოკიდებულია ცალკეულ ორგანიზაციებსა და საერთაშორისო დონორების მხარდაჭერაზე.

შედეგად, მიუხედავად მრავალი წარმატებული ინიციატივის არსებობისა, ისინი ვერ ქმნიან ერთიან, მდგრად და ინსტიტუციურად გამართულ სისტემას.

6. კვლევა და მონიტორინგი მხატვრული რეწვის უნარების გადაცემის სფეროში

საქართველოში მხატვრული რეწვის სფეროში არაფორმალური განათლებისა და ტრადიციული უნარების გადაცემის კვლევა და მონიტორინგი კვლავ ფრაგმენტულ ხასიათს ატარებს.
დღეისათვის არ არსებობს:

- ეროვნული მონიტორინგის სისტემა;
- მონაწილეთა რაოდენობისა და სასწავლო შედეგების რეგულარული სტატისტიკური აღრიცხვა;
- არაფორმალური განათლებისა და ხელოსნური უნარების განვითარების სპეციალური ინდიკატორები.

არსებული ინფორმაცია ძირითადად ეყრდნობა პროექტების ფარგლებში განხორციელებულ კვლევებს. მათ შორის განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია: „მხატვრული რეწვა საქართველოში – სექტორის განვითარების კომპლექსური კვლევა და სტრატეგია“ (ხელოვნების საერთაშორისო ცენტრი, 2012); „სამეგრელო-ზემო სვანეთის მხატვრული რეწვის სექტორის კვლევა“ (საქართველოს ხელოვნებისა და კულტურის ცენტრი, 2021); „ხელოსნური სექტორის კვლევა ქედის, ხულოს, ბორჯომის, ახალქალაქის, თეთრიწყაროს, ყაზბეგის, ლაგოდეხისა და დედოფლისწყაროს მუნიციპალიტეტებში“ (საქართველოს ტრადიციული რეწვის ასოციაცია, 2021). მნიშვნელოვანი ინფორმაცია ასევე მოიპოვება საერთაშორისო ორგანიზაციების მიერ მომზადებული ანალიტიკური დოკუმენტებიდან. რომელთაგან აღსანიშნავია: ევროპის პროფესიული განათლების განვითარების ცენტრის (CEDEFOP) მიერ მომზადებული „არაფორმალური სწავლების აღიარების ევროპული ინვენტარიზაცია – საქართველო“ (2023);
ევროპის ტრენინგის ფონდის (ETF) ანალიტიკური ანგარიშები, რომლებიც მიმოიხილავს საქართველოს კვალიფიკაციების სისტემას, მის ძლიერ მხარეებსა და არსებულ გამოწვევებს.
მიუხედავად იმისა, რომ აღნიშნული კვლევები მნიშვნელოვან ინფორმაციას იძლევა, ისინი არ წარმოადგენს მონაცემთა უწყვეტ და სისტემურ ბაზას.
ამის შედეგად:

- მხატვრული რეწვის სფეროში განათლების პოლიტიკის დაგეგმვა ყოველთვის ვერ ეფუძნება სრულყოფილ მონაცემებს;
- სისტემატურად არ ფასდება სექტორში არსებული უნარების დეფიციტი და შრომის ბაზრის მოთხოვნები;
- რთულია არაფორმალური განათლების გავლენის შეფასება როგორც ეკონომიკური, ისე კულტურული განვითარების თვალსაზრისით.

კვლევისა და მონიტორინგის უფრო ძლიერი სისტემის ჩამოყალიბება მნიშვნელოვნად შეუწყობდა ხელს არაფორმალური განათლების ხარისხის გაუმჯობესებას, მისი შედეგების უკეთ შეფასებას და სექტორის მდგრად განვითარებას.

Co-funded by the European Union Grant agreement n. KA220-ADU-E61A293C REFERENCE DU DOSSIER 24PCA0020

საქართველოში ჩატარებული გამოკითხვის შედეგები

როგორც უკვე აღინიშნა, კვლევის მეთოდოლოგიის ერთ-ერთ მნიშვნელოვან კომპონენტს წარმოადგენდა პარტნიორი ორგანიზაციების მიერ ერთობლივად შემუშავებული გამოკითხვა, რომლის მიზანი იყო ინფორმაციის უშუალოდ იმ პირებისა და ორგანიზაციებისგან მიღება, რომლებიც არაფორმალური განათლების პროცესში მონაწილეობენ.
გამოკითხვაში მონაწილეობდნენ:

- ორგანიზაციები და ინდივიდუალური სპეციალისტები, რომლებიც ახორციელებენ არაფორმალურ სწავლებას მხატვრული რეწვის სფეროში;
- მსმენელები/სტუდენტები, რომლებიც მონაწილეობდნენ არაფორმალურ სასწავლო პროგრამებში.

1. გამოკითხვის მეთოდოლოგიური ჩარჩო

საქართველოში ჩატარებული გამოკითხვა განხორციელდა BRICKS პროექტის მე-2 სამუშაო პაკეტი ფარგლებში. მისი მიზანი იყო სამაგიდო კვლევის შედეგების შევსება პრაქტიკული ინფორმაციით და საქართველოში მხატვრული რეწვის სფეროში არაფორმალური განათლების რეალური მდგომარეობის შეფასება. მონაცემები შეგროვდა 2025 წელს Google Forms-ის პლატფორმის გამოყენებით. კითხვარი გავრცელდა ელექტრონულად და მასში მონაწილეობა მიიღეს:

- მხატვრული რეწვის სფეროში მოღვაწე ორგანიზაციებმა;
- დამოუკიდებელმა ოსტატებმა;
- ტრენერებმა;
- მსმენელებმა/სტუდენტებმა;
- არაფორმალური განათლების პროცესში ჩართულმა სხვა დაინტერესებულმა პირებმა.

კითხვარი BRICKS-ის ყველა პარტნიორმა ერთობლივად შეიმუშავა, რათა უზრუნველყოფილიყო კვლევის ერთიანი მეთოდოლოგიური ჩარჩო, თუმცა თითოეულ ქვეყანას ჰქონდა შესაძლებლობა, გარკვეული ელემენტები საკუთარი ეროვნული კონტექსტის შესაბამისად მოერგო.
კითხვარი აერთიანებდა:

- დახურულ კითხვებს, რომლებიც იძლეოდა რაოდენობრივი ანალიზის განხორციელების შესაძლებლობას;
- ღია კითხვებს, რომელთა საშუალებითაც რესპონდენტებს შეეძლოთ საკუთარი გამოცდილების, მოსაზრებებისა და რეკომენდაციების წარმოდგენა.

კითხვარი ითარგმნა პარტნიორი ქვეყნების ენებზე და გავრცელდა პროფესიული ქსელების, ორგანიზაციებისა და სხვა მიზნობრივი საკომუნიკაციო არხების მეშვეობით.

Co-funded by the European Union Grant agreement n. KA220-ADU-E61A293C REFERENCE DU DOSSIER 24PCA0020

2. კვლევის მასშტაბი და საკვლევი ნიმუშის შემადგენლობა

გამოკითხვის მონაწილეთა რაოდენობა შედარებით მცირე იყო. ჯამში მიღებულ იქნა 16 პასუხი, საიდანაც:

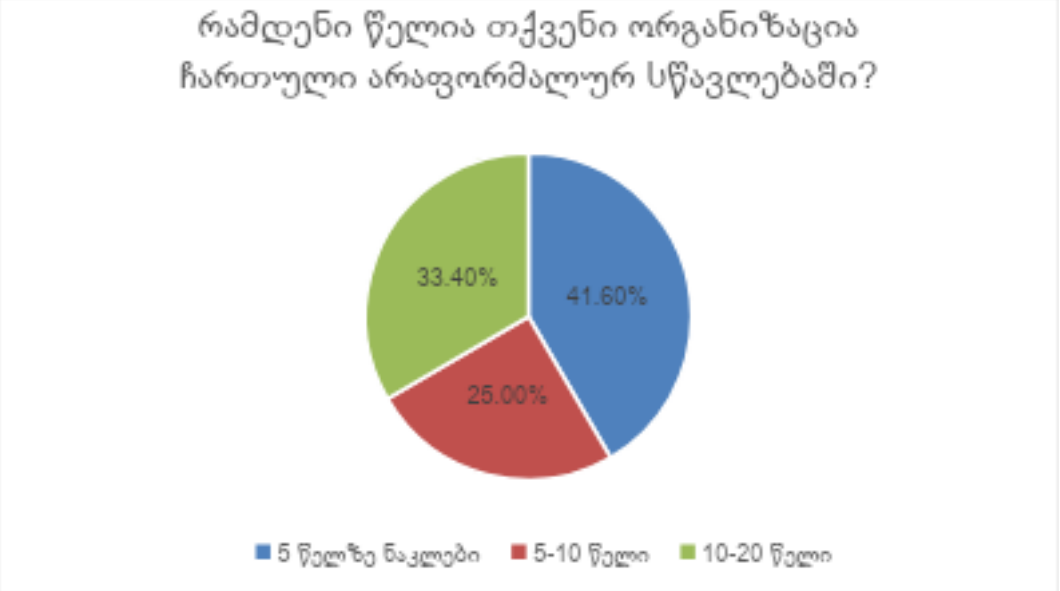
- 12 ეკუთვნოდა არაფორმალური განათლების მიმწოდებლებს (სახელოსნოებს, ოსტატებს და სასწავლო პროგრამების ორგანიზატორებს);
- 3 — მსმენელებს, რომლებიც მონაწილეობდნენ არაფორმალურ სასწავლო პროგრამებში.

რესპონდენტთა შედარებით მცირე რაოდენობა მოსალოდნელი იყო, რადგან ონლაინ გამოკითხვებში ჩართულობა, როგორც წესი, შეზღუდულია და სფეროს წარმომადგენელთა ნაწილი მსგავს კვლევებში მონაწილეობას არ იღებს.

პირდაპირი, პირისპირ ინტერვიუების გამოყენება, სავარაუდოდ, მეტ მონაწილეს მოიცავდა და უფრო წარმომადგენლობით მონაცემებს უზრუნველყოფდა, თუმცა აღნიშნული მეთოდი გაცილებით მეტ ფინანსურ და ადამიანურ რესურსს მოითხოვდა.

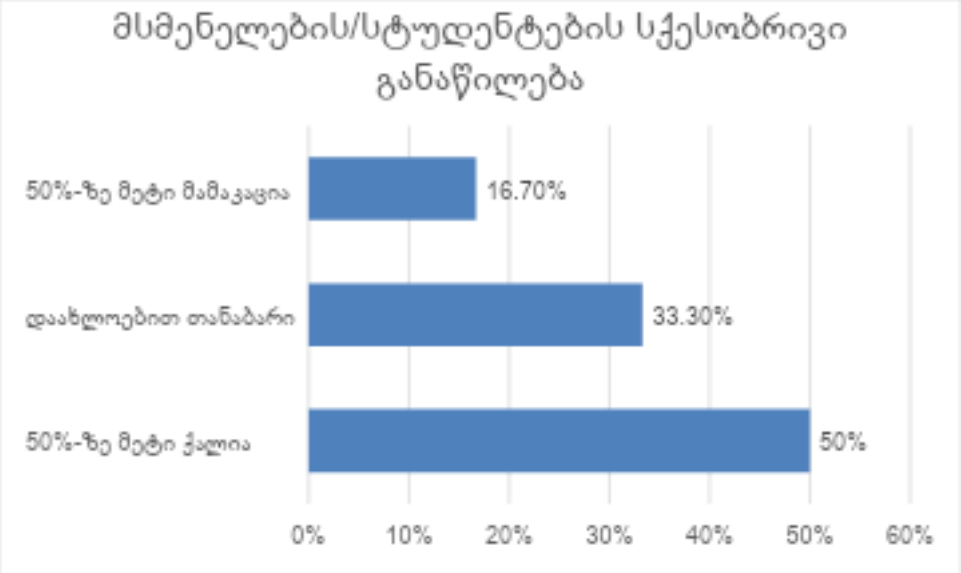
3. არაფორმალური განათლების მომწოდებელთა პროფილი

კვლევის შედეგებმა აჩვენა, რომ არაფორმალური განათლების სფეროში წარმოდგენილია როგორც ახლად შექმნილი ორგანიზაციები, ისე მრავალწლიანი გამოცდილების მქონე სახელოსნოები და სასწავლო ცენტრები. ეს შედეგი ადასტურებს ბოლო წლებში საქართველოში მხატვრული რეწვის სფეროში ახალი სასწავლო ინიციატივებისა და პროგრამების აქტიურ განვითარების ტენდენციას.

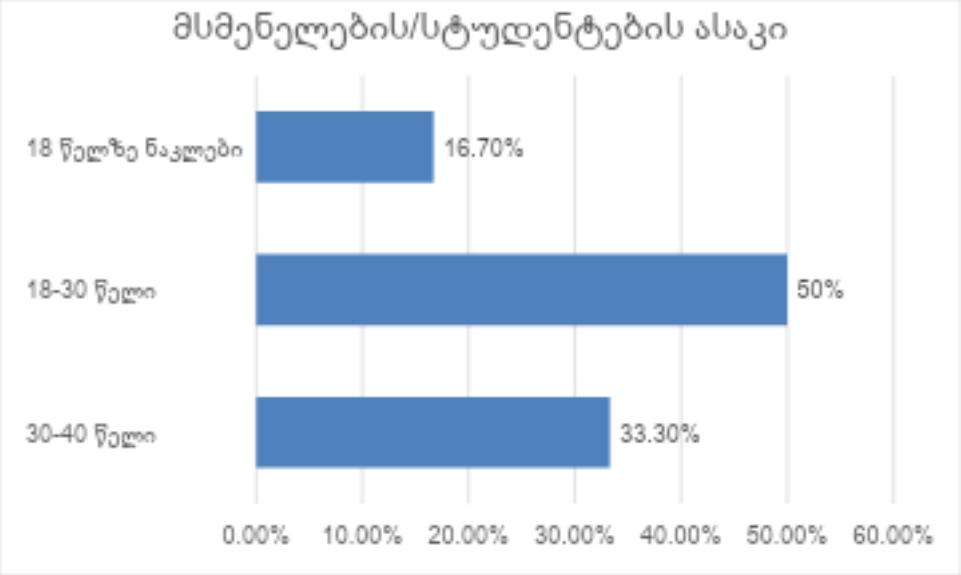
გამოკითხული ორგანიზაციების ნახევარზე მეტის ინფორმაციით, მათი მსმენელების 50%-ზე

მეტი ქალია. რესპონდენტთა 33.3% აღნიშნავს, რომ ქალებისა და მამაკაცების რაოდენობა თითქმის თანაბარია, ხოლო 16.7%-ის შემთხვევაში სასწავლო პროგრამებში მამაკაცები სჭარბობენ. მიუხედავად ამისა, რესპონდენტთა მცირე ჯამური რაოდენობის გათვალისწინებით, აღნიშნული მონაცემები მხოლოდ ზოგად ტენდენციებს ასახავს და არ შეიძლება ჩაითვალოს სრულად წარმომადგენლობით სურათად.

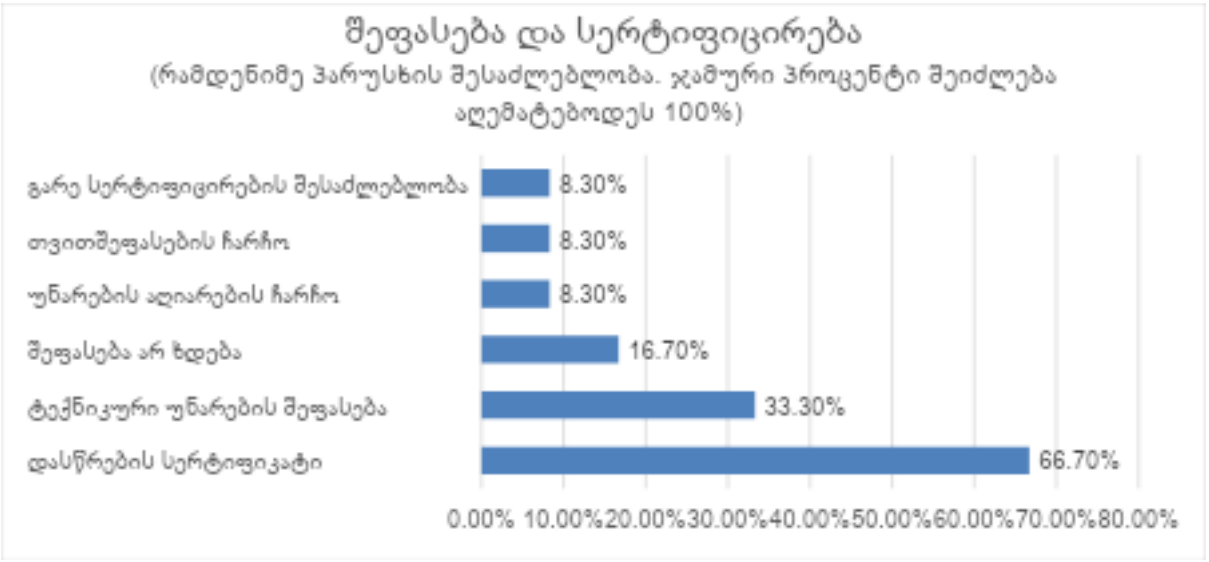

არაფორმალურ განათლებაში ჩართული ყველაზე დიდი ასაკობრივი ჯგუფია 18–30 წლის ახალგაზრდები. ეს მიუთითებს, რომ მხატვრულ რეწვაში არაფორმალური განათლების ძირითადი სამიზნე აუდიტორია სწორედ ახალგაზრდა ზრდასრულები არიან. ამასთანავე, უნდა აღინიშნოს, რომ BRICKS პროექტი ორიენტირებულია ზრდასრულთა განათლებაზე, ამიტომ კვლევა მიზანმიმართულად არ მოიცავდა იმ ორგანიზაციებს, რომლებიც მხოლოდ ბავშვებთან მუშაობენ.

Co-funded by the European Union Grant agreement n. KA220-ADU-E61A293C REFERENCE DU DOSSIER 24PCA0020

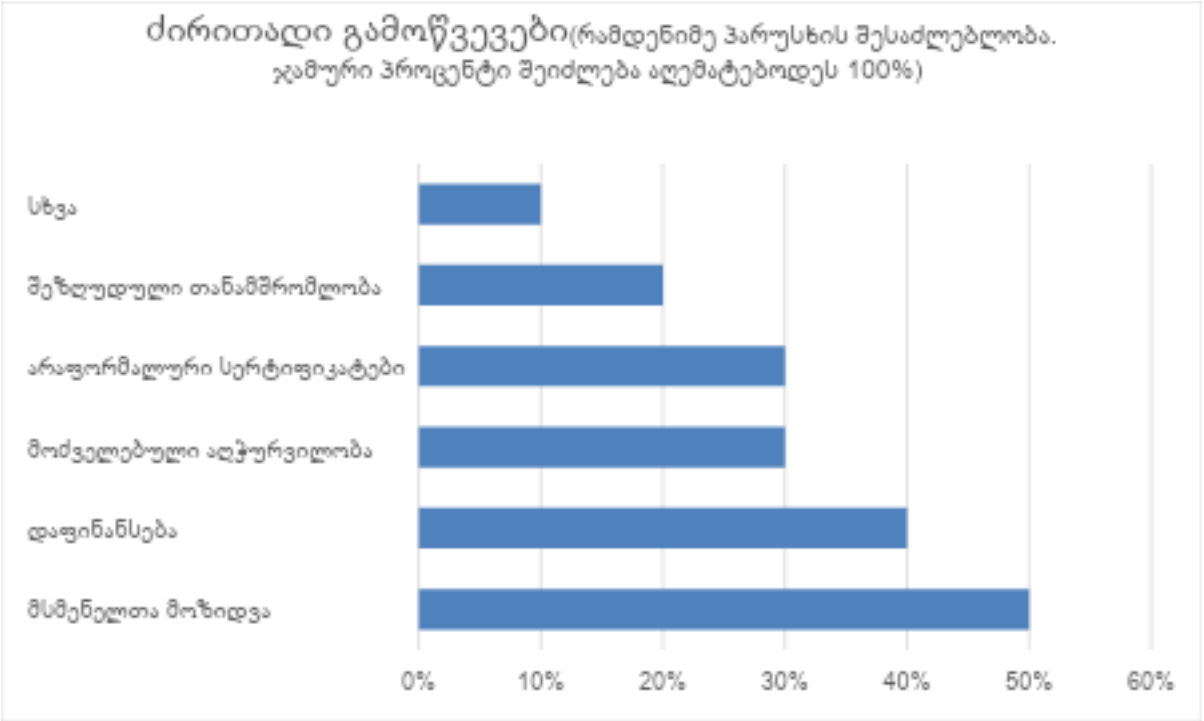

კვლევის ერთ-ერთი საინტერესო შედეგი სასწავლო პროგრამების ხანგრძლივობას ეხება. ორგანიზაციების უმრავლესობა ახორციელებს ექვს თვემდე ხანგრძლივობის კურსებს. რესპონდენტთა მხოლოდ 16.7%-მა აღნიშნა, რომ მათი სასწავლო პროგრამები ექვს თვეზე მეტხანს გრძელდება, რაც მიუთითებს იმაზე, რომ საქართველოში მხატვრული რეწვის სფეროში არაფორმალური განათლება ძირითადად მოკლევადიან პრაქტიკულ კურსებზს ეყრდნობა.

Co-funded by the European Union Grant agreement n. KA220-ADU-E61A293C REFERENCE DU DOSSIER 24PCA0020

კვლევის შედეგების მიხედვით, ყველაზე გავრცელებულ პრაქტიკას წარმოადგენს კურსის დასრულების დამადასტურებელი სერტიფიკატის გაცემა. რესპონდენტთა მხოლოდ ნაწილმა მიუთითა, რომ იყენებს კომპეტენციების შეფასების ან სწავლის შედეგების ოფიციალური აღიარების უფრო განვითარებულ მექანიზმებს. ასეთი პრაქტიკა, როგორც წესი, იმ ორგანიზაციებისთვის არის დამახასიათებელი, რომლებსაც უფრო განვითარებული ადმინისტრაციული და საგანმანათლებლო სისტემა აქვთ.

ორგანიზაციების მიერ ყველაზე ხშირად დასახელებული პრობლემებია:

- ახალი მსმენელების მოზიდვის სირთულე;
- ფინანსური რესურსების ნაკლებობა;
- სხვა ორგანიზაციებთან თანამშრომლობის შეზღუდული შესაძლებლობები;
- არაფორმალური განათლების სერტიფიკატების არასაკმარისი აღიარება;
- მოძველებული აღჭურვილობა და ტექნიკური რესურსები.

4. მსმენელთა გამოკითხვის მოკლე ანალიზი

გამოკითხვაში მხოლოდ სამმა მსმენელმა მიიღო მონაწილეობა, რის გამოც მათი პასუხები ვერ გახდება რაოდენობრივი დასკვნების საფუძველი და უფრო ილუსტრაციულ ხასიათს ატარებს.

სამივე რესპონდენტი ქალია და მათი სასწავლო გამოცდილება ტექსტილის სფეროს უკავშირდება.
ყველა მათგანმა აღნიშნა, რომ:

- სასწავლო პროგრამაში მონაწილეობა უფასო იყო;
- კურსის დასრულების შემდეგ მიიღო დასწრების დამადასტურებელი სერტიფიკატი.

მათი მონაწილეობის ძირითადი მოტივაცია იყო:

- პროფესიული უნარების გაუმჯობესება;
- პიროვნული და პროფესიული განვითარება;
- ტრადიციული ხელოსნური ცოდნის შენარჩუნებასა და გაგრძელებაში მონაწილეობის მიღება.

5. გამოკითხვის შედეგების ზოგადი შეფასება

მიუხედავად იმისა, რომ კვლევითი ნიმუში შედარებით მცირე იყო და ვერ უზრუნველყოფს საქართველოს მასშტაბით არაფორმალური განათლების სფეროს სრულყოფილ სურათს, მიღებული პასუხები ნათლად წარმოაჩენს რამდენიმე მნიშვნელოვან ტენდენციას.

გამოკითხული ორგანიზაციების უმრავლესობა მჭიდროდ არის დაკავშირებული ადგილობრივ კულტურულ ტრადიციებთან და რეგიონულ მემკვიდრეობასთან. მათი საქმიანობა მოიცავს ისეთ მიმართულებებს, როგორიცაა თექის დამზადება, ქსოვა, ხის მხატვრული დამუშავება, მოზაიკის რესტავრაცია, ლითონის მხატვრული დამუშავება, ტიხრული მინანქარი, ტექსტილის სხვადასხვა ტექნოლოგია.
ორგანიზაციების დიდი ნაწილი განსაკუთრებულ მნიშვნელობას ანიჭებს ტრადიციული ტექნოლოგიების გამოყენებას, ადგილობრივი ბუნებრივი ნედლეულის გამოყენებას, ზოგ შემთხვევაში კი გადამუშავებული მასალების გამოყენებასაც.

თითქმის ყველა რესპონდენტმა აღნიშნა, რომ სწავლების ძირითადი ნაწილი პრაქტიკულ საქმიანობაზეა დაფუძნებული.

კვლევის შედეგები ასევე აჩვენებს, რომ არაფორმალური განათლება განსაკუთრებით იზიდავს:

- ზრდასრულ ახალგაზრდებს;
- საშუალო ასაკის მსმენელებს;
- უმუშევარ პირებს;
- მათ, ვინც პროფესიული გადამზადებით არის დაინტერესებული;
- ასევე ადამიანებს, რომლებიც მხატვრული რეწვის ამა თუ იმ დარგს პირადი ინტერესის ან ჰობის მიზნით სწავლობენ.

Co-funded by the European Union Grant agreement n. KA220-ADU-E61A293C REFERENCE DU DOSSIER 24PCA0020

სასწავლო პროგრამების ნაწილი ფინანსდება საგრანტო პროექტებით და მსმენელებისთვის უფასოა, ხოლო სხვა ორგანიზაციები საქმიანობას მონაწილეთა მიერ გადახდილი საფასურის საფუძველზე ახორციელებენ.

დასწრების დამადასტურებელი სერტიფიკატების გაცემა ფართოდ გავრცელებული პრაქტიკაა, თუმცა კომპეტენციების შეფასებისა და არაფორმალური განათლების ოფიციალური აღიარების მექანიზმები ჯერ კიდევ არასაკმარისად არის განვითარებული.

რესპონდენტებმა ერთ-ერთ მთავარ გამოწვევად დაასახელეს ახალგაზრდების დაინტერესების შემცირება ტრადიციული რეწვის მიმართ, განსაკუთრებით რეგიონებში.
მათი შეფასებით, ამის ძირითადი მიზეზებია:

- მხატვრული რეწვის პროფესიების შეზღუდული ეკონომიკური შესაძლებლობები;
- არაფორმალური განათლების შედეგად მიღებული კვალიფიკაციების არასაკმარისი აღიარება.

გარდა ამისა, რესპონდენტებმა ხაზი გაუსვეს შემდეგ საჭიროებებს:

- ტექნიკური აღჭურვილობის განახლება;
- ციფრული ტექნოლოგიების ფართო გამოყენება;
- პროფესიული თანამშრომლობის ქსელების გაძლიერება;
- მხატვრულ რეწვაში სახელმწიფოსა და სხვა ინსტიტუციების მხრიდან არაფორმალური განათლების უფრო აქტიური ფინანსური და ინსტიტუციური მხარდაჭერა.

რეკომენდაციები

საქართველოში მხატვრული რეწვის სფეროში არაფორმალური განათლების უფრო კოორდინირებული, თანმიმდევრული და ხელმისაწვდომი სისტემის ჩამოყალიბება მნიშვნელოვან წვლილს შეიტანს პროფესიული უნარების განვითარებაში, დასაქმების შესაძლებლობების გაფართოებასა და სექტორის მდგრად განვითარებაში.
ამისთვის მნიშვნელოვანია:

1. მხატვრული რეწვის სფეროსთვის შემუშავდეს განათლების განვითარების ეროვნული ჩარჩო

არსებული პროფესიული განათლებისა და მთელი სიცოცხლის განმავლობაში სწავლის პოლიტიკის ფარგლებში მიზანშეწონილია შემუშავდეს სპეციალური პოლიტიკა ან სტრატეგიული მიმართულება, რომელიც მხატვრული რეწვის სფეროს საჭიროებებს გაითვალისწინებს. ასეთი ჩარჩო უნდა უზრუნველყოფდეს სექტორის განვითარების გრძელვადიან ხედვას, უწყებათაშორის კოორდინაციასა და არაფორმალური განათლების სისტემურ მხარდაჭერას.

2. გამარტივდეს არაფორმალური განათლების შედეგების აღიარების პროცედურები

აუცილებელია არაფორმალური სწავლების შედეგად მიღებული ცოდნისა და კომპეტენციების აღიარების სისტემის ხელმისაწვდომობის გაუმჯობესება.
ამ მიზნით რეკომენდებულია:

- შეფასებისა და აღიარების ადმინისტრაციული პროცედურების გამარტივება;
- პროფესიული კოლეჯებისა და კერძო საგანმანათლებლო ორგანიზაციების წახალისება, რათა მიიღონ არაფორმალური განათლების აღიარების უფლება;
- მომსახურების ღირებულების შემცირება;
- ოსტატების და სასწავლო ორგანიზაციების ინფორმირებულობის გაზრდა არსებული შესაძლებლობების შესახებ.

3. განვითარდეს პრაქტიკულ უნარებზე დაფუძნებული სერტიფიცირების სისტემა

მიზანშეწონილია ისეთი მოქნილი სერტიფიცირების მექანიზმების დანერგვა, როგორიცაა მიკროკვალიფიკაციები (Micro-credentials), რომლებიც:

- ორიენტირებული იქნება პრაქტიკულ კომპეტენციებზე;
- შეესაბამება არაფორმალური განათლების სპეციფიკას;
- დაკავშირებული იქნება საქართველოს კვალიფიკაციების ეროვნულ ჩარჩოსთან.

4. გაძლიერდეს ოსტატების, როგორც ტრენერებისა და მენტორების როლი

აუცილებელია ისეთი მექანიზმების შექმნა, რომლებიც ოფიციალურად აღიარებს გამოცდილ ოსტატებს როგორც პროფესიულ ტრენერებსა და მენტორებს.
ეს ხელს შეუწყობს:

- თაობებს შორის ცოდნის გადაცემას;

Co-funded by the European Union Grant agreement n. KA220-ADU-E61A293C REFERENCE DU DOSSIER 24PCA0020

- შეგირდობის ტრადიციის განვითარებას;
- პრაქტიკული სწავლების ხარისხის გაუმჯობესებას.

5. შეიქმნას ფინანსური მხარდაჭერის მიზნობრივი მექანიზმები

რეკომენდებულია ისეთი ფინანსური ინსტრუმენტების დანერგვა, როგორიცაა:

- მცირე გრანტები;
- სასწავლო ვაუჩერები;
- მიზნობრივი სუბსიდიები.

ამგვარი მხარდაჭერა განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია:

- ახალგაზრდებისთვის;
- სოფლის მოსახლეობისთვის;
- იმ პირებისთვის, რომლებიც ახალი პროფესიის დაუფლებას ან პროფესიული საქმიანობის შეცვლას გეგმავენ.

6. გაძლიერდეს ადგილობრივი საგანმანათლებლო ეკოსისტემები

სახელოსნოები, მხატვრული რეწვის ცენტრები, მუზეუმები და სათემო სივრცეები უნდა იქცეს არაფორმალური განათლების მნიშვნელოვან კერებად.

მნიშვნელოვანია მათი:

- გრძელვადიანი ფინანსური მდგრადობის უზრუნველყოფა;
- ტექნიკური შესაძლებლობების განვითარება;
- ფართო საზოგადოებისთვის მათზე წვდომის გაზრდა.

7. გაუმჯობესდეს კოორდინაცია, ინფორმაციის ხელმისაწვდომობა და მონაცემთა ბაზა

აუცილებელია:

- განათლების, კულტურის, ეკონომიკისა და დასაქმების სფეროებს შორის თანამშრომლობის გაძლიერება;
- მხატვრულ რეწვაში არაფორმალური განათლების შესაძლებლობების ეროვნული კატალოგის შექმნა;
- მონაცემთა რეგულარული შეგროვებისა და მონიტორინგის სისტემის დანერგვა.

ეს უზრუნველყოფს მტკიცებულებებზე დაფუძნებული პოლიტიკის დაგეგმვას და ხელს შეუწყობს სექტორის მდგრად განვითარებას.

ტერმინოლოგიური ლექსიკონი

მხატვრული რეწვა - ხელნაკეთი ნივთების წარმოება, რომელი საჭიროებს სპეციფიკურ ცოდნას, იარათებს და ტექნიკას და ჩვეულებრივ ხორციელდება მცირე სახელოსნოებში ან ინდიულური ოსტატების მიერ. იგი მოიცავს როგორც თანამედროვე ის ტრადიციულ პრაქტიკებს.

ტრადიციული მხატვრული რეწვა - მხატვრული რეწვის პრაქტიკა რომელიც ეფუძნება მამა -პაპისეულ ტექნიკას, მასალებს ან რეგიონალურ თავისებურებებს და რომელიც ხშირად თაობიდან თაობას გადაეცემა.

არაფორმალური განათლება - BRICKS პროექტის განმარტებით, არაფორმალური განათლება მხაატვრული რეწვის სფეროში წარმოადგენს საზოგადოებაზე დაფუძნებულ, პრაქტიკულ სასწავლო პროცესს, რომელიც ფორმალური განათლების სისტემის ფარგლებს გარეთ მიმდინარეობს.

ამ პროცესში ზრდასრულები ცოდნასა და პროფესიულ უნარებს იძენენ მენტორობის, პრაქტიკული საქმიანობისა და თაობათაშორისი გამოცდილების გაზიარების გზით.

არაფორმალური განათლება მნიშვნელოვან როლს ასრულებს:

- ტრადიციული რეწვის შენარჩუნებაში;
- სოციალური ჩართულობის ხელშეწყობაში;
- რეგიონული განვითარების მხარდაჭერაში.

სერტიფიცირება - ნებისმიერი პროცესი, რომლის საშუალებითაც ოფიციალურად დასტურდება ფორმალური ან არაფორმალური სწავლების შედეგად მიღებული ცოდნა, უნარები და კომპეტენციები.

კომპეტენცია - ცოდნის, პრაქტიკული უნარებისა და დამოკიდებულებების ერთობლიობა, რომელიც აუცილებელია კონკრეტული პროფესიული საქმიანობის ან ხელოსნური პროცესის ეფექტიანად შესასრულებლად.

სწავლის შედეგები - აღწერს იმას, თუ რა უნდა იცოდეს, ესმოდეს და შეეძლოს მსმენელს/სტუდენტს კონკრეტული სასწავლო პროგრამის ან სასწავლო აქტივობის დასრულების შემდეგ.

Co-funded by the European Union Grant agreement n. KA220-ADU-E61A293C REFERENCE DU DOSSIER 24PCA0020

გამოყენებული წყაროები

1. საქართველოს პარლამენტი. საქართველოს კანონი „პროფესიული განათლების შესახებ“. https://matsne.gov.ge/en/document/view/23608?publication=13
2. საქართველოს პარლამენტი. საქართველოს კანონი „განათლების ხარისხის განვითარების შესახებ“. https://matsne.gov.ge/en/document/view/29248
3. საქართველოს განათლებისა და მეცნიერების სამინისტრო. ბრძანება №188/ნ არაფორმალური განათლების გზით მიღებული სწავლის შედეგების აღიარების შესახებ. https://matsne.gov.ge/en/document/view/1197912?publication=0
4. საქართველოს მთავრობის 2019 წლის 20 სექტემბრის №459 დადგენილება არაფორმალური განათლების აღიარების უფლების მოპოვების წესისა და პირობების დამტკიცების შესახებ https://www.matsne.gov.ge/ka/document/view/4660403?publication=0
5. საქართველოს განათლების, მეცნიერებისა და ახალგაზრდობის სამინისტრო. პროფესიული განათლების სტრატეგია 2024–2030 https://mes.gov.ge/uploads/files/17.10-Final-Vocational%20Education%20Strategy%202024-2030.docx
6. განათლების ხარისხის განვითარების ეროვნული ცენტრი. საქართველოს კვალიფიკაციების ეროვნული ჩარჩო https://eqe.ge/res/20191007105945NQFofGeorgia.pdf
7. European Training Foundation (ETF). *National Qualifications Framework – Georgia*. Turin, Italy: ETF, 2021.
   Available at: https://www.etf.europa.eu/sites/default/files/document/Georgia.pdf
8. European Centre for the Development of Vocational Training (CEDEFOP). *European Inventory on Validation of Non-formal and Informal Learning 2023: Country Report – Georgia*. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2023.
   Available at: https://www.cedefop.europa.eu/files/georgi1.pdf
9. საქართველოს ხელოვნებისა და კულტურის ცენტრი. ხელოსნური რეწვა საქართველოში – სექტორის განვითარების კომპლექსური კვლევა და სტრატეგია. 2012: https://gaccgeorgia.org/pdf/GACC%20Crafts%20Sector%20StudyGEO.pdf
10. Bagley, Kim. *Georgia Craft Research Report*. Arts University Plymouth, 2022.
    Available at: https://www.britishcouncil.ge/sites/default/files/crafting-futures-georgia-final-report.pdf
11. საქართველოს მემკვიდრეობითი რეწვის ასოციაცია. ხელოსნური სექტორის კვლევა ქედის, ხულოს, ბორჯომის, ახალქალაქის, თეთრიწყაროს, ყაზბეგის, ლაგოდეხისა და დედოფლისწყაროს მუნიციპალიტეტებში. 2021.
12. საქართველოს ხელოვნებისა და კულტურის ცენტრი. სამეგრელო-ზემო სვანეთის ხელოსნური რეწვის სექტორის კვლევა. 2021
13. DVV International Georgia. *ზრდასრულთა განათლების ცენტრები საქართველოში.* https://www.dvv-international.ge/georgia/profile
14. ICOMOS საქართველო. მემკვიდრეობის რესურს ცენტრი. https://icomos.org.ge/en/heritage_resource_centre
15. კეტარი აკადემია https://kettariacademy.ge/en/home/
16. White Studio. https://whitestudio.ge/workshop/
17. კოლეჯი იბერია https://iberia.edu.ge/en/home/
18. გორის ხალხური რეწვის საგანმანათლებლო მინი-გალერეა. https://acesse.one/3dpz384

შენიშვნა: ანგარიში შექმნილია ინგლისურად. თარგმანისთვის გამოყენებულია ხელოვნური ინტელექტი.

Co-funded by the European Union Grant agreement n. KA220-ADU-E61A293C REFERENCE DU DOSSIER 24PCA0020